УДК 342.9

ПОНЯТТЯ «АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ»

THE CONCEPT OF «ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF LABOR PROTECTION IN UKRAINE»

Дараганова Н.В.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри комерційного права Київського національного торговельно-економічного університету

У статті проаналізовано поняття «правове регулювання» та «адміністративно-правове регулювання». Установлено, що категорія правового регулювання є однією з засадничих категорій для всіх галузей права, у тому числі й для адміністративного права. Надане авторське визначення поняття «адміністративно-правове регулювання охорони праці».

Ключові слова: правове регулювання, адміністративно-правове регулювання, адміністративне право, охорона праці.

В статье проанализированы понятия «правовое регулирование» и «административно-правовое регулирование». Установлено, что категория правового регулирования является одной из основных категорий для всех отраслей права, в том числе и для административного права. Дано авторское определение понятию «административно-правовое регулирование охраны труда в Украине».

Ключевые слова: правовое регулирование, административно-правовое регулирование, административное право, охрана труда.

The author has analyzed concept of «legal regulation» and «administrative and legal regulation». It was found that category of legal regulation is one of main categories for all branches of law, including those for administrative law. The author has made copyright definition of «administrative and legal regulation of labor protection in Ukraine».

Key words: legal regulation, administrative and legal regulation, administrative law, labor protection.

Актуальність теми. Перш за все, відзначимо, що сьогодні щодо охорони праці в Україні, на наш погляд, простежується наявність суттєвого розриву між конституційними положеннями, що визначають створення державою умов для повного здійснення громадянами права на працю, у тому числі й права на охорону праці, та практичною їх реалізацією.

Нині має місце спотворення реального стану речей у сфері охорони праці – як з об'єктивних, так і з суб'єктивних причин, зокрема таких із них, як: приховування роботодавцями нещасних випадків, що трапилися на виробництві, або ж переведення їх в іншу категорію; відсутність на підприємствах дієвої профілактичної роботи з охорони праці; наявність значної кількості працівників, з якими замість трудового договору оформлюються цивільно-правові договори, або ж які взагалі працюють без оформлення будь-яких документів; відсутність належного контролю з боку державних та недержавних структур за станом охорони праці в країні тощо. До того ж, особливу увагу в цьому плані привертає той факт, що домінуючими причинами серед нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань є організаційні причини.

Вже традиційним можна вважати розгляд юридичних питань, пов'язаних із охороною праці в основному в межах галузі трудового права (наприклад, Л.П. Амелічева, У.П. Бек, В.С. Венедиктов, П.О. Ізуїта та інші). Що ж до адміністративного права, то незважаючи на значний обсяг питань у сфері охорони праці, які мають розв'язуватися саме в межах цієї галузі права, нині бракує новітніх досліджень із цього напряму. З сучасних наукових розвідок відзначимо дослідження О.В. Баклана, в якому автор прослідкував еволюцію понять «контроль» і «нагляд» у сфері охорони праці, проаналізував ці поняття та охарактеризував заходи адміністративного примусу в сфері охорони праці [1].

У зв'язку з зазначеним вище, вважаємо, що наразі перед адміністративним правом постає завдання розробки дієвого механізму адміністративно-правового регулювання охорони праці в Україні, спрямованого на подолання розриву між конституційними положеннями щодо охорони праці та їх практичною реалізацією нормами адміністративного права. Розв'язання цього завдання потребує, насамперед, з'ясування того, що являє собою саме поняття «адміністративно-правове регулювання охорони праці в Україні».

Виклад основного матеріалу. Вже аксіоматичною сприймається думка про те, що упорядкованість відносин притаманна будь-якому суспільству і головне призначення права – бути регулятором суспільних відносин, тобто упорядковувати ці відносини. Поняття права як нормативного регулятора, за висловом А.Б. Венгерова, є однією з вузлових категорій юридичної науки. Це парадигма юридичного наукового мислення, пануюча основна концепція (але не в сенсі найбільш поширеного, а в розумінні найбільш повно, глибоко та практично значимого розкриття суті явища) [2].

Підтримуючи позицію цього автора, погоджуємося, що нормативне розуміння права відображає не

тільки залежність соціальної поведінки від деяких соціальних реальностей (правил поведінки), але й віддзеркалює зворотну залежність цих реальностей від соціальної поведінки, тобто відображує взаємозалежність, взаємозумовленість причинно-наслідкових зв'язків, за яких наслідок коректує причину, її форми, її дії. Таким чином, у наявності завжди є той самий зворотній зв'язок, який є характерним саме для регулятора в будь-якій системі – соціальній, біологічній, технічній тощо. Цей зв'язок дозволяє визначати право саме як нормативний регулятор [2].

При цьому, дійсно, як відмітили В.Д. Ткаченко та Є.Б. Ручкін, необхідними умовами існування і гармонійного розвитку кожного суспільства є узгодження інтересів різних його членів, встановлення і підтримування у стосунках між ними певного порядку. Частково це забезпечується за рахунок прямого впливу на поведінку людей різноманітних стихійно-природних, біологічних і соціальних чинників (наприклад, кліматичних умов, природного добору, демографічних процесів та ін.). Однак основне навантаження в реалізації зазначених функцій лягає на спеціально пристосовану до особливостей суспільного буття розгалужену систему соціальної регуляції, важливе місце в якій посідає правове регулювання, що в загальному вигляді може бути охарактеризовано, як процес дії за допомогою правових норм та інших юридичних засобів на поведінку людей з метою упорядкування, охорони та розвитку суспільних відносин [3, с. 404].

Отже, категорія правового регулювання постає, як одна з засадничих категорій всіх галузей права (саме слово «регулювати», від лат. «regulo» – впорядковую, означає упорядковувати, вносити порядок, систему в якусь діяльність [4, с. 574–575]).

Відмітимо, що наразі в юридичній літературі, як висловилися О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко, сформувалося майже єдине розуміння правового регулювання, як сукупності різноманітних форм та засобів юридичного впливу держави на поведінку учасників суспільних відносин, що здійснюються в інтересах усього суспільства або певного колективу, чи особистості з метою підпорядкування поведінки окремих суб'єктів встановленому в суспільстві правопорядку [5]. З цією точкою зору погоджуються й інші науковці, наприклад, І.Є. Руколайніна [6, с. 92].

Справді, Ю.С. Шемшученко та С.В. Бобровник [7, с. 40–41] вважають, що правове регулювання – це один із основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства і держави. З погляду Р.К. Русинова [8, с. 264], правове регулювання – це цілеспрямований вплив на поведінку людей та суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів. Із точки зору В.В. Копєйчикова [9, с. 217], правове регулювання – це дія права на суспільні відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед, норм права. С.Л. Лисенков [10, с. 249] визначає правове регулювання, як дію права на суспільні відносини за допомогою використання певних юридичних засобів. В.М. Соловйов [11] запропонував визначити правове регулювання, як владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, що здійснюється державою за допомогою всіх юридичних засобів та норм позитивного права, а також вплив на поведінку та свідомість громадян шляхом проголошення їх прав та обов'язків, встановлення певних дозволів та заборон, затвердження певних правових актів тощо.

Аналогічно визначають поняття правового регулювання й науковці-адміністративісти.

Так, Р.С. Ярошевська [12, с. 202] підтримує означену вище позицію, конкретизує те, що у науковій літературі під адміністративно-правовим регулюванням розуміється цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства й держави.

З тим, що адміністративно-правове регулювання – це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави погоджується й П.В. Литовченко [13, с. 130]. Він також вважає, що категорія адміністративно-правового регулювання дозволяє глибше пізнати юридичну частину політичної надбудови, розкрити органічну єдність усіх правових явищ і одночасно визначити місце кожного з них у системі юридичного впливу. Крім того, категорія адміністративно-правового регулювання дає можливість зосередити увагу на таких правових явищах, які за звичайних умов стану науки знаходяться як би в тіні усталених понять, іноді виконують роль допоміжних, додаткових факторів.

О.М. Єщук [14], розглядаючи межі адміністративно-правового регулювання охоронної діяльності в Україні, визначає адміністративно-правове регулювання охоронної діяльності ОВС України, як систему адміністративно-правових засобів (елементів), сукупність прийомів та способів правового впливу на суспільні відносини, за допомогою яких визначається комплекс організаційних та спеціальних заходів, спрямованих на обмеження доступу до об'єктів, захист їх території, споруд та персоналу від протиправних посягань, а також забезпечення особистої безпеки громадян, боротьбу з іншими правопорушеннями в місцях, котрі охороняються певним чином.

Отже, під правовим регулюванням, зокрема й під адміністративно-правовим, більшість науковців розуміють сукупність прийомів та способів правового впливу держави на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства та держави.

Разом із тим слід відмітити, що хоча зазначена позиція у юридичному науковому світі є домінуючою, та все ж не є єдиною. У юридичній літературі

ми зустрічаємо й інші точки зору щодо поняття правового регулювання.

Зокрема, деякі дослідники, наприклад, П.І. Стучка, А.С. Пиголкин, Є.А. Лукашева [15, с. 285–286] включають до правового регулювання всі види впливу права на свідомість та поведінку людей, тобто під правовим регулюванням розуміють те, що ми називаємо правовим впливом, тобто сукупність різних видів і форм впливу права на суспільні відносини, на поведінку та свідомість людей.

З точки зору О.М. Куракіна [16, с. 12], правове регулювання здебільшого розуміється в широкому та вузькому значеннях. Прибічники першого напряму вважають, що правове регулювання – це всі або різноманітні форми впливу держави на свідому поведінку осіб за допомогою широкого спектру чинників: норм права, актів застосування права, юридичних договорів, правовідносин, забезпечення реалізації норм права, у тому числі примусовою силою державного апарату, законність і правопорядок тощо. Натомість прихильники вузького розуміння відзначають, що правове регулювання – лише один із способів упорядкування суспільних відносин, який зводиться до нормативного встановлення стандартів, меж належної та можливої поведінки. Його не можна ототожнювати зі всіма формами й засобами, що використовуються державою для упорядкування суспільних відносин – при широкому трактуванні цього процесу втрачається цілісність його розуміння, адже неможливо чітко визначити всю сукупність шляхів і форм впливу права на відносини й поведінку людей.

Справді, як довела І.М. Шопіна, сьогодні має місце різноманітність визначень правового регулювання у теоретичних джерелах, що обумовлено різноманітністю підходів до праворозуміння. Зокрема правове регулювання можна розглядати: 1) в інструментальному аспекті, виходячи з теорії природного права – як частину (елемент) правового впливу держави на суспільні відносини за допомогою специфічних правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації права) з метою упорядкування, закріплення, охорони і розвитку суспільних відносин; виходячи з теорії позитивного права – як нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини, що здійснюється як за допомогою спеціальних правових засобів, так і завдяки іншим правовим явищам, до яких належать правосвідомість, правова культура, принципи права; 2) в інституційному аспекті – як процес, наслідками якого є здійснення цілеспрямованого правового впливу держави на суспільні відносини; 3) у нормативно-юридичному аспекті – як здійснюване за допомогою спеціальних юридичних засобів упорядкування суспільних відносин, що включає їх юридичне закріплення, охорону, контроль за їх стабільністю та відновлення у випадку порушення; 4) у діяльнісному аспекті – як діяльність держави, її органів і посадових осіб, а також уповноважених на те громадських організацій щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права, їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників із метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві. При цьому кожен із цих підходів має своє обґрунтування, свій понятійно-логічний апарат, а вибір одного з них врешті-решт залежить від дослідника і обумовлений специфікою та завданнями певного дослідження [17].

Висновки. Враховуючи проведений аналіз поняття правового регулювання та адміністративно-правового регулювання, вважаємо, що поняття «адміністративно-правове регулювання охороною праці в Україні» можна визначити, як цілеспрямований вплив норм адміністративного права за допомогою адміністративно-правових засобів на суспільні відносини у сфері охорони праці з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства та держави.

Що ж до конкретних напрямів у сфері охорони праці, які мають врегульовуватися в межах галузі адміністративного права, то, насамперед, на наш погляд, до цих напрямів належать такі: державне управління у сфері охорони праці; державний нагляд та контроль за охороною праці; адміністративна відповідальність за порушення вимог законодавства про охорону праці [18, с. 63].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баклан О.В. Контрольно-наглядова діяльність та адміністративний примус в сфері охорони праці (на матеріалах підрозділів державного нагляду за охороною праці Головного штабу МВС України) України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. ю. н. : спец. 12.00.07 – «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право» / О.В. Баклан. – Київ, 2002. – 16 с.

2. Венгеров А.Б. Теория государства и права : учебник для юридических вузов. 3-е изд. – [Електронний ресурс] / А.Б. Венгеров. – М. : Юриспруденция, 2000. – 528 с. – Режим доступу : http://www.pravo.vuzlib.org/book_z1407_page_1.html.

3. Ткаченко В.Д. Поняття правового регулювання / В.Д. Ткаченко, Є.Б. Ручкін // Загальна теорія держави і права / За ред. проф. М.В. Цвіка, доц. В.Д. Ткаченка, проф. О.В. Петришина. – Х. : Право, 2002. – 432 с.

4. Словник іншомовних слів / за ред. чл.-кор. АН УССР О.С. Мельничука. – К. : Головна редакція УРЕ, 1974. – 776 с.

5. Зайчук О.В. Теорія держави і права : академічний курс : підручник. – [Електронний ресурс] / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко // Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/1201.htm.

6. Руколайніна І.Є. Сутність категорії адміністративно-правового регулювання матеріально-технічного і фінансового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України / І.Є. Руколайніна // Право і безпека. – 2012. – № 5 (47). – 92 с.

7. Шемшученко Ю.С. Правове регулювання / Ю.С. Шемшученко, С.В. Бобровник // Юрид. енциклопедія / [редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Укр. енциклопедія, 2003. – Т. 5. – С. 40–41.

8. Русинов Р.К. Понятие правового регулирования / Р.К. Русинов // Теория государства и права : учебник для вузов / Под ред. проф. В.М. Корельского и проф. В.Д. Перевалова. – 2-е изд. изм. и доп. – М. : НОРМА (Издат. группа НОРМА–ИНФРА. – М.), 2002. – 616 с.

9. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копєйчиков, С.Л. Лисенков та ін; за ред. В.В. Копєйчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.

10. Лисенков С.Л. Загальна теорія держави і права : навч. посібник / С.Л. Лисенков. – К. : «Юристконсульт», 2006. – 355 с.

11. Соловйов В.М. Поняття і сутність правового регулювання державного управління України. – [Електронний ресурс] / В.М. Соловйов // Університетські наукові записки. – 2007. – № 3 (23). – С. 27–33. – Режим доступу : www.univer.km.ua.
12. Ярошевська Р.С. Містобудівна діяльність, як об'єкт адміністративно-правового регулювання / Р.С. Ярошевська // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 2. – 202 с.
13. Литовченко П.В. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері комунального господарства / П.В. Литовченко // Митна справа. – 2012. – № 2 (80). – частина 2, книга 2. – 130 с.
14. Єщук О.М. Межі адміністративно-правового регулювання охоронної діяльності в Україні. – [Електронний ресурс] / О.М. Єщук // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 150–153. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09eomdvu.pdf.
15. Комаров С.А. Общая теория государства и права : курс лекций : [издан. 2-е, исправлен. и доп.] / С.А. Комаров – М. : Манускрипт, 1996. – 312 с.
16. Куракін О.М. Поняття і зміст нормативно-правового регулювання як юридичного явища / О.М. Куракін // Держава та регіони. Серія : право. – 2013. – № 3 (41). – 12 с.
17. Шопіна І.М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. – [Електронний ресурс] / І.М. Шопіна // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 1055–1061. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/llsimvpr.pdf.
18. Дараганова Н.В. Содержание понятия «охрана труда» с позиции науки «административное право» / Н.В. Дараганова // Труд. Профсоюзы. Общество [Федерация профсоюзов Беларуси, Международный университет «МИТСО»]. – 2014. – № 3 (45) июль–сентябрь. – 63 с.

УДК 342.951:351

ОПТИМІЗАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ЗАСОБІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ПРАВОПОРЯДКУ

OPTIMIZATION OF ADMINISTRATIVE LEGAL FRAMEWORK LAW AND ORDER

Дем'янчук Ю.В.,
кандидат юридичних наук, докторант кафедри управління, адміністративного права і процесу та адміністративної діяльності Національного університету державної податкової служби України

У статті розглянуті стереотипні методологічні підходи до розгляду правопорядку і законності. Встановився приблизний перелік сюжетів їх розгляду в рамках окремих юридичних наук державно-правового (теорія права і держави, конституційне, адміністративне право) або кримінального (кримінальне та виконавчо-трудове право, кримінальний процес, теорія оперативно-розшукової діяльності, кримінологія, криміналістика) циклу. Однак, навіть з урахуванням даного застереження, доводиться визнати, що накопичення знань про сам феномен правопорядку зачіпає, в основному, кількісний бік, у набагато меншій мірі збагачуючи якісний.

Ключові слова: законність, корупція, правопорядок, юридичні засоби, суспільні відносини.

В статье рассмотрены стереотипные методологические подходы к рассмотрению правопорядка и законности. Установился примерный перечень сюжетов их рассмотрения в рамках отдельных юридических наук государственно-правового (теория права и государства, конституционное, административное право) или уголовного (уголовное и исполнительно-трудовое право, уголовный процесс, теория оперативно-розыскной деятельности, криминология, криминалистика) цикла. Однако, даже с учетом данного предостережения, приходится признать, что накопление знаний о самом феномене правопорядка затрагивает, в основном, количественную сторону, в гораздо меньшей степени обогащая качественную.

Ключевые слова: законность, коррупция, правопорядок, юридические средства, общественные отношения.

In article stereotypical methodological approach to rule of law and legality. Arrayed indicative list of subjects consideration within separate legal sciences Public law (theory of state and law, constitutional, administrative law) or criminal (criminal and executive and labor law, criminal procedure, theory of operational activities, criminology, criminology) cycle. However, even taking into account this caveat, we must recognize that accumulation of knowledge about phenomenon mostly affects enforcement quantitative side, to a much lesser degree enriching their quality side.

Key words: rule of law, corruption, rule of law, legal remedies public relations.

Актуальність статті. Категорії «правопорядок», «законність», «режим законності», «забезпечення правопорядку» є ключовими у правовій науці та правозастосовній практиці. Дослідженням сутності та змісту даних понять присвячено значну кількість публікацій, і на сьогоднішній день їх бібліографія у вигляді дисертаційних досліджень і монографій, статей у журналах налічує сотні найменувань.

Виклад основного матеріалу. Категорія «юридичні засоби» дозволяє узагальнити всі ті явища (інструменти і процеси), що покликані забезпечувати досягнення поставлених у законодавстві цілей, у нашому випадку – забезпечити запобігання та проти-